

УДК 316.6

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ФЕНОМЕНУ ЧАЙЛДФРІ

О.А. Лукасевич

кандидат психологічних наук, доцент
Запорізького національного університету
galitskayao@ukr.net

А.Р. Мітіна

студентка 4 курсу факультету соціальної педагогіки та психології
Запорізького національного університету
malinovskaya.allochka@mail.ru

Лукасевич О.А., Мітіна А.Р. Психологічний аналіз феномену чайлдфрі. В статті розглянуто основні підходи до визначення сутності чайлдфрі, основні напрямки дослідження даного феномену. Обґрунтовано необхідність інтеграції проаналізованих підходів для дослідження психологічних особливостей представників чайлдфрі. На основі теоретичного дослідження встановлено співвідношення понять “childfree”, “childless”, “without children”, “nonmother”. Визначено наявність двох видів бездітних, що відрізняються вираженістю основних змістових характеристик: реджектори та аффе́ксьонадо. Встановлено наявність гендерних відмінностей у представників чайлдфрі, а також фактори прогностичного характеру бездітності: вік, національність і громадянство, шлюбні відносини, соціально-економічний статус і участь на ринку праці, витрати на виховання дитини.

Ключові слова: чайлдфрі, бездітні, реджектори, аффе́ксьонадо, антинаталізм, материнство, сім'я.

Лукасевич О.А., Митина А.Р. Психологический анализ феномена чайлдфри. В статье рассмотрены основные подходы к определению сущности чайлдфри, основные направления исследования данного феномена. Обоснована необходимость интеграции проанализированных подходов к исследованию психологических особенностей представителей чайлдфри. На основании теоретического исследования установлено соотношение понятий “childfree”, “childless”, “without children”, “nonmother”. Определено наличие двух видов бездетных, которые отличаются выраженностью основных содержательных характеристик: реджекторы и аффе́ксьонадо. Установлено наличие гендерных различий у представителей чайлдфри, а также факторы прогностического характера бездетности: возраст, национальность и гражданство, брачные отношения, социально-экономический статус и участие в рынке труда, издержки на воспитание ребенка.

Ключевые слова: чайлдфри, бездетные, реджекторы, аффе́ксьонадо, антинаталізм, материнство, семья.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день проблема бездітності набуває широкого розповсюдження по всьому світу. Перебудова цінностей та орієнтацій особистості у сучасному світі призводить до переоцінки власних пріоритетів. Бездітність у наш час стає стійкою тенденцією, до якої добровільно приєднується все більше число людей. Добровільно бездітні існували завжди, у всі віки, але не завжди цей феномен набував прилюдного розповсюдження, оскільки бездітність не вважалась нормальним явищем у суспільстві. Важливо визначити та зрозуміти, що спонукає молодих людей, що проживають в шлюбі добровільно відмовлятися від радощів батьківства. Добровільно бездітні не бажають продовжувати свій рід, та залишати після себе слід на землі, в якості нащадків. Кар'єрні орієнтації та життя заради себе, насолоди займають верхні сходинки за шкалою цінностей добровільно бездітних. Свідомість прихильників цього напрямку специфічно трансформується, спостерігається тенденція, коли зарібок стає настільки пріоритетним для особистості, що механізми мотивації на кар'єру та матеріальне забезпечення пригнічують батьківські інстинкти. Ці показники дуже часто трактуються невірно, що призводить до появи стереотипів мислення суспільства щодо добровільної бездітності. Феномен добровільної відмови від народження дітей розглядається у негативній спрямованості. Така невизначеність поняття обумовлена нестачею досліджень добровільно бездітних в сфері психологічного знання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Термін “childfree” виник як антитеза терміну “childless”, що означає неможливість мати дітей при наявності бажання їх мати. Чайлдфрі свідомо відмовляються ставати біологічними батьками, стверджуючи, що їх життя може бути повноцінним і без нащадків. Деякі з них можуть любити дітей, деякі залишаються індіферентними, деякі відчувають неприязнь, але спільним для всіх чайлдфрі є відсутність дитини і небажання ставати батьками.

Ідеї чайлдфрі не можна назвати абсолютно новими, ще у античні часи висувались ідеї антинаталізму – філософської позиції, яка негативно оцінює відтворення потомства. Вони поділялись багатьма відомими філософами, зокрема Софоклом, А. Шопенгауером, Г. Гейне та ін. Прихильники цієї позиції стверджували, що антинаталістична політика може вирішити проблему перенаселення та

відповідних проблем голоду і вичерпання енергетичних ресурсів. Політика, спрямована на зменшення кількості дітей у сім'ї, і сьогодні практикується у деяких перенаселених країнах. Інші прихильники антинаталізму апелюють до морального боку питання. Так, Д. Бенатар вважав, що завдання шкоди є морально невірним актом, якого слід уникати. Відповідно, повинен існувати моральний імператив проти розмноження, оскільки народження нової людини завжди тягне за собою нетривіальну шкоду цій же людині. На думку Д. Бенатара, кожна створена людина заздалегідь приречена на страждання, навіть якщо умови її життя будуть безперервно покращуватися [8].

За останні десять років вийшла велика кількість зарубіжних наукових статей, присвячених чайлдфрі, проводяться різні емпіричні дослідження. Дана проблематика розробляється у працях Дж. Віверс, Є. Буркетт, А. Бурне, Т. Кассей, К. Парка, Р. Джиллеспі, М. Дірленд, Д. Кніла, Ч. Джоші, К. Морелла та ін.

Аналізуючи концепції ранніх взаємовідносин у симбіозі «мати-дитина» О. Камзіна та Н. Самікіна припустили, що усвідомлене небажання мати дітей пов'язане із наявністю у структурі життєвого сценарію особливих батьківських драйверів, що формують певну систему цінностей і ставлення до дітей і дитинства [3]. Дійсно, у психології приділяється особлива увага взаємовідносинам значимих дорослих з дитиною. З. Фрейд, Д. Віннікот, М. Кляйн, А. Адлер, Дж. Боулбі писали про вплив дитячого досвіду взаємодії із значимими дорослими на встановлення емоційно-близьких і надійних відносин з людьми у майбутньому.

Ще у ранньому дитинстві кожен обирає для себе модель майбутнього життя і смерті під впливом батьківських послань. В процесі соціальних ігор дитина отримує можливість розвивати своє соціальне почуття, формує сценарій згідно дитячих ілюзій і погляд на життя. В дитинстві чоловіки і жінки отримують послання і заборони, що визначають статеву роль. При отриманні власного дитячого досвіду взаємодії із матір'ю, на думку Д. Віннікота, формується здатність жінки бути хорошою матір'ю у майбутньому [2]. Сім'я і відносини з матір'ю або значимим дорослим стають для дитини умовою формування моделі материнства і установки на дітонародження.

Високий рівень споживання у суспільстві і тенденції до професійного статусу і соціальної незалежності перешкоджають формуванню моделі материнства. Відбувається просування нової моделі самодостатньої особистості, яка не обтяжена функцією материнства.

В межах теорії об'єктних відносин і психоаналізу «мати і дитина» вважаються діадичною системою розвитку підсистем «мати» і «дитина» [5]. В результаті дослідження жінок чайлдфрі В. Брутман, М. Панкратова, С. Єнікоплов зробили висновок про низьку толерантність до стресів, чутливість до несправедливості і відчуття пустоти, егоцентричність і незалежність у цих жінок [1].

Е. Бадінтер у дослідженні материнських установок виявила, що материнська любов є еволюційним поняттям, яке змінюється під впливом історії. Як зазначає автор, жінці властиві взаємопов'язані три ролі: матері, дружини і жінки, яка самореалізується. Жінка приймає як значиму у різні епохи одну з цих ролей, оскільки існує тісний взаємозв'язок між суспільними потребами і материнською відповідальністю за народження дитини. Жінка стає хорошою матір'ю у тому випадку, коли материнство цінується і заохочується у суспільстві [4].

Перша спроба саме наукової рефлексії поняття «чайлдфрі» зроблена канадським соціологом Дж. Віверс у книзі «Бездітні за власним бажанням» [14]. З точки зору Дж. Віверс, «вільні від дітей» поділяються на два класи щодо основних мотивацій бездітності:

- 1) реджектори – різновид чайлдфрі, що відчують відразу до дітей, а також до процесів вагітності, пологів та грудного вигодовування;
- 2) афексьонадо – різновид чайлдфрі, які прагнуть до безтурботного бездітного способу життя – божественне життя, часті подорожі, постійні розваги [14].

Аналогічну класифікацію наводить і Р. Джиллеспі у своїй роботі «Чайлдфрі серед жінок», а саме: 1) ті, для кого важливіше власна зовнішність, краса та привабливість бездітності; 2) ті, кому властиве «відторгнення, відраза до дітей» [9].

Своє відображення феномен чайлдфрі знайшов і в руслі психоаналітичних теорій. Д. Кніл і Ч. Джоші, К. Морелл виділили такі категорії чайлдфрі:

- 1) «ті, хто постійно відкладають» – з юності або з моменту укладання шлюбу / партнерства застосовують контрацепцію, але від самого початку не відмовляються від ідеї мати дитину. Їх

тимчасове «потім» плавно переходить у постійне «ніколи». В цей момент вони вже більше або не хочуть, або не можуть мати дітей;

2) «хвилеподібні відмовники» – категорія, у якій бувають періоди, коли вони хочуть дітей, іноді навіть дуже хочуть. В той же час інші міркування і прагнення їх життя все ж виявляються важливішими навіть в ці періоди, і дітей вони в результаті все-таки не мають саме за власним рішенням [11; 13].

Як видно з аналізу останніх досліджень та публікацій явище чайлдфрі має декілька векторів свого спрямування. Більшість науковців виділяють схожі тенденції життєвих позицій чайлдфрі. Тому стереотипне сприйняття чайлдфрі змінюється, оскільки розширюються межі розуміння феномену добровільної бездітності.

Мета статті полягає у висвітленні результатів теоретичного аналізу проблеми чайлдфрі у психології.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих результатів.

Буквальний переклад слова “childfree” – «вільні від дітей» має на увазі людей, які живуть активним сексуальним життям, можливо, перебувають у шлюбі, цілеспрямовано застосовують міри щодо уникнення зачаття і народження дітей.

Чайлдфрі – це явище, що зародилось у західному суспільстві і розглядається у двох значеннях. По-перше, під чайлдфрі розуміють людей, які не мають дітей через безпліддя. По-друге, це люди, які заявляють, що відсутність дітей – це їх вільний і обміркований вибір. Для України характерно розуміння чайлдфрі лише у другому значенні, і у даному випадку існує аналог англійського слова “childfree” – добровільна бездітність. Відтак, чайлдфрі визначається як явище, за яким люди свідомо відмовляються від народження дітей, не маючи при цьому ніяких фізіологічних обмежень.

Важливо зазначити, що у англійській літературі для позначення даного феномену спостерігається значна варіативність у термінології. Так, варіанти “without children” (без дітей), “childless” (бездітний), “nonmother” (не-мати) звертають увагу на відхилення від встановленої норми, тобто існування термінологічної одиниці, яка передбачає рівноправність між вибором ставати або не ставати батьками.

На сьогодні в Україні дана проблематика практично не опрацьована. Можливо, це пов'язано з тим, що добровільна бездітність суперечить цінностям і нормам сучасного суспільства. Питанню бездітності за медичними показниками надається великого значення як на рівні медичної науки і практики, так і у напрямку соціальної і демографічної політики. Бездітність, що не пояснюється медичними факторами, залишається найменш вивченим питанням, що може свідчити про соціальне табування цієї проблеми.

Зарубіжні дослідження проблеми бездітності були викликані змінами у сфері медичних технологій, що спричинили глобальні зміни в укладі життя, трансформації суспільства і сім'ї.

До поняття «добровільно бездітний» дослідники відносять певні категорії людей: людину дітородного віку, яка фізично здатна мати дітей, проте не має наміру цього робити; людину дітородного віку, яка обрала стерилізацію; людину старшого віку, яка у свій час могла мати дітей, але воліла цього не робити [12].

Аналіз наукових джерел свідчить про наявність групи людей, які протиставляють «добровільно бездітним»: тимчасово бездітні – категорія людей, які не мають дітей, але планують їх мати у майбутньому; недобровільно бездітні – категорія людей, які хочуть мати дітей, але не здатні за медичними показниками.

Слід зазначити, що при вивченні добровільної бездітності необхідно враховувати і специфічний часовий фактор, тобто можливу зміну думки відносно бажання мати дітей через деякий час. Т. Хітон, К. Якобсон і К. Холланд встановили, що п'ята частина із досліджуваних змінила думку відносно бажання мати дітей під час проведення декількох етапів дослідження [10].

Сучасні дослідження чайлдфрі підтверджують наявність факторів потенціальної бездітності: старша вікова група; національність, а саме американці європейського походження; незаміжні; високий соціально-економічний статус, а саме освіта, дохід, престиж виду діяльності; значний досвід роботи, а саме повна зайнятість, тривала участь на ринку праці; зв'язок із релігійними нормами [7].

Зауважимо, що встановлені критерії сконцентровані на недоліках і перевагах народження дитини, на гендерних ролях, традиційному укладі сім'ї, на точках зору прихильників заохочення народжуваності.

Науковці, які аналізують батьківство у контексті еволюції сучасної сім'ї, виявили низку факторів прогностичного характеру.

По-перше, вік. Існує тенденція, що у певний період життя для жінки більш молодого віку доволі типово бути бездітною, наприклад, у зв'язку із навчанням або початком побудови кар'єри. Жінки старшого віку часто приймають рішення залишатися бездітними і в майбутньому. Отже, впевненість жінки у небажанні мати дітей, їх пояснення та інтерпретація бездітності змінюються з часом.

По-друге, національність і громадянство. Кроскультурні дослідження показали, що центральним фактом власного життя вважають дітей австрійці, англійці, ірландці, італійці, голандці. На противагу їм американці європейського походження з найбільшою долею вірогідності входили до числа добровільно бездітних.

По-третє, шлюб і шлюбні відносини. Одним із основних прогностичних параметрів, що вказують на бездітність, є відсутність шлюбних відносин. Так, для жінок, які вагались у виборі стратегії бездітності, вирішальним фактором виявилось відсутність партнера і часу, необхідного для виховання дитини.

По-четверте, соціально-економічний статус і участь на ринку праці. Дослідження показали, що люди з більш високим рівнем освіти частіше приймають рішення про бездітність або відкладають час появи першої дитини. Високий рівень доходів також було виявлено серед прогностичних факторів потенціальної бездітності. Особливо важливим цей фактор є для жінок, оскільки вони із значною долею вірогідності, ніж чоловіки, позбавляються можливості приймати участь на ринку праці при появі дітей. Деякі жінки вважають відсутність фінансових засобів вирішальним фактором у прийнятті рішення про бездітність. Повна зайнятість на роботі також часто корелює із добровільною бездітністю, хоча бездітні жінки добровільно присвячують свій час і сили розвитку кар'єри.

У п'ятих, витрати на виховання дитини. Серед найбільш розповсюджених причин, що впливають на відсутність дітей – свобода і незалежність, відразу до щоденних турбот про дітей. Перша причина розуміється не лише як можливість уявляти себе на ринку праці, але й як переважання певного стилю життя з особливою увагою до вільного часу, подорожей, суспільної діяльності і політичної активності. Уявлення бездітних тісно пов'язане із неприязню до дітей, однак даний фактор дуже рідко згадувався жінками як вирішальний при виборі стратегії бездітності. Більш того, бездітні жінки відмічають, що із задоволенням спілкуються із дітьми знайомих. Саме батьківство часто асоціюється із втратою ідентичності, що суперечить розповсюдженому бажанню будувати свій життєвий шлях без вимушеної зміни курсу після народження дитини.

Що стосується гендерних відмінностей серед представників чайлдфрі, то тут спостерігаються певні закономірності:

- чоловіки, які не хочуть мати дітей характеризуються в середньому нижчим рівнем доходів і освіти, ніж чайлдфрі-жінки;
- серед інтернет-спільнот чайлдфрі набагато більше жінок, ніж чоловіків. Це пояснюється тим, що говорити про відмову від дітей заради кар'єри більш соціально прийнятно, ніж «не розмножуватися» просто для витрачання всього свого заробітку на себе.
- чоловіків-чайлдфрі дещо більше, ніж жінок, згідно із кількісними соціологічними опитуваннями в різних країнах. Чоловіки сприймають дітей з більш раціональної точки зору, емоційні атрактори мають для них менше значення.
- серед чоловіків завжди більше остаточно бездітних, що пов'язано із тим, що жінки свідомо прагнуть мати дітей, а чоловіки часто просто «пливуть за течією» у цьому питанні;
- у чоловіків з високим рівнем доходу більше дітей, в той час як більш високий особистий дохід жінки звичайно корелює із меншою кількістю дітей на одну жінку.

Таким чином, на думку Т. Соломатіної, для жінки бути чайлдфрі – це перш за все свобода працювати, а для чоловіка – це свобода не працювати [6].

Висновки і перспективи подальшого дослідження. Аналіз результатів проведеного дослідження показав, що існують дві принципово різні ситуації, які характеризують феномен

бездітності. З одного боку, бездітність стосується лише тих, хто не має партнера для довготривалих відносин. З іншого боку, бездітність може бути і результатом свідомого рішення, прийнятого подружньою парою.

У зв'язку з цим, необхідним є дослідження ціннісних орієнтацій і сімейних стратегій чоловіків і жінок репродуктивного і раннього пострепродуктивного віку. Вплив соціально-економічного контексту, зокрема соціальної політики у сфері охорони здоров'я і можливостей для поєднання професійних і сімейних обов'язків також є необхідними елементами аналізу при дослідженні народжуваності.

Список використаних джерел

1. Брутман В.И. Некоторые результаты обследования женщин отказавшихся от своих новорожденных детей / Брутман В.И., Панкратова М.Г. Еникополов С.Н. // Вопросы психологии, №5. – 1994. – С.31-36.
2. Винникот Д. Маленькие дети и их матери / д. Винникот. – М.: Класс, 1998. – 79 с.
3. Камзина О.А. Исследование жизненных сценариев у представителей сообщества «childfree» / О.А. Камзина, Н.Ю. Самыкина // Вестник Самарского государственного университета. – Самара, 2014. – С.213-223.
4. Мид М. Культура и мир детства. Избранные произведения / М.Мид / пер. с англ. Ю.А. Асеева. – М.: Наука, 1988. – 432 с.
5. Скобло Г.В. Система “мать-дитя” в раннем возрасте как объект психопрофилактики / Скобло Г.В., Дубовик О.Ю. // Социальная и клиническая психиатрия, №2. – 1992. – С.75-78.
6. Соломатина Т. Акушер-Ха! / Т.Соломатина – М.: Эксмо, 2009. – 416 с.
7. Abma J., Martines G. Voluntary childlessness among American men and women in the late 1980s // Social biology, 1991. P.79-93.
8. Benatar D. Better never to have been: the harm of coming into existence / D. Benatar. – Oxford University Press. – 2006. – 256 p.
9. Gillespie R. Childfree and feminine: understanding the gender identity of voluntarily childless women. Gender and Society, №17(1), 2003. – P. 122-136.
10. Heaton T., Jacobson C., Holland K. Persistence and change in decisions to remain childless // Journal of marriage and the family, 1999. – P.531-539.
11. Kneale D., Joshi H. Postponement and childlessness: evidence from two British cohorts. Demographic Research. – 2008. – P.1935-1964.
12. Maura K. Women`s studies quarterly / K. Maura. – Bloomsbury, New York, 2013. – P. 133-144.
13. Morell C. Saying no: women's experiences with reproductive refusal. feminism and psychology / C. Morell. – №10(3), 2000. – P.313-322.
14. Veevers J. E. Childless by choice / J.E. Veevers. – Toronto: Butterworth, 1980. – 220 p.

References translated and transliterated

1. Brutman V.I., Pankratova M.G. Enikopolov S.N. Nekotorye rezultaty obsledovaniya zhenshhin otkazavshisja ot svoih novorozhdennyh detej [Some women`s survey of abandoning their newborn babies] / V.I. Brutman, M.G. Pankratova, S.N. Enikopolov// Voprosy psihologii, №5. – 1994. – S.31-36.
2. Vinnicot D. Malen'kie deti i ih materi [Young children and their mothers] / D. Vinnicot. – М.: Klass, 1998. – 79 s.
3. Kamzina O.A., Samykina N.Ju. Issledovanie zhiznennyh scenarijev u predstavitelej soobshhestva «childfree» [Study life scenarios from representatives of «childfree community”] / O.A. Kamzina, N.Ju. Samykina // Vestnik Samarskogo gosudarstvennogo universiteta. – Samara, 2014. – S.213-223.
4. Mid M. Kul'tura i mir detstva [The culture and the world of childhood] / M. Mid. Izbrannye proizvedenija. / per. s angl. Ju.A. Aseeva. – М.: Nauka, 1988. – 432 s.
5. Skoblo G.V., Dubovik O.Ju. Sistema “mat'-ditja” v rannem vozraste kak ob#ekt psihoprofilaktiki [“Mother-child” system at an early age as an object psychoprophylaxis] / G.V. Skoblo, O.Ju. Dubovik // Social'naja i klinicheskaja psihiatrija, №2. – 1992. – S.75-78.
6. Solomatina T. Akusher-Ha! [Obstetrician-Ha!] / T. Solomatina. – М.: Jeksmo, 2009. – 416 s.
7. Abma J., Martines G. Voluntary childlessness among American men and women in the late 1980s // Social biology, 1991. P.79-93.
8. Benatar D. Better never to have been: the harm of coming into existence / D. Benatar. – Oxford University Press. – 2006. – 256 p.
9. Gillespie R. Childfree and feminine: understanding the gender identity of voluntarily childless women. Gender and Society, №17(1), 2003. – P. 122-136.
10. Heaton T., Jacobson C., Holland K. Persistence and change in decisions to remain childless // Journal of marriage and the family, 1999. – P.531-539.
11. Kneale D., Joshi H. Postponement and childlessness: evidence from two British cohorts. Demographic Research. – 2008. – P.1935-1964.
12. Maura K. Women`s studies quarterly / K. Maura. – Bloomsbury, New York, 2013. – P. 133-144.
13. Morell C. Saying no: women's experiences with reproductive refusal. feminism and psychology / C. Morell. – №10(3), 2000. – P.313-322.
14. Veevers J. E. Childless by choice / J.E. Veevers. – Toronto: Butterworth, 1980. – 220 p.

Lukasevich, O.A. Mitina, A.R. Psychological analysis of the phenomenon of childfree. The article reviews the main approaches to defining the essence of childfree and the main studies of this phenomenon. The necessity of integrating approaches to study psychological characteristics of representatives childfree was also examined. Childfree is defined as people living an active social life, but purposefully apply measures to avoid conception and birth of children. The analysis of the scientific literature examined the phenomenon of childfree in two meanings: people, who don't have children because of infertility, people for whom the lack of children free and conscious choice. The relationship of the concepts of "childfree", "childless", "without children", "nonmother" determined on the basis of theoretical research. On the basis of the main characteristics identified two types of the childfree: rejectors and affectionado. In the study has been established gender differences in representatives childfree and prognostic factors of childfree: age, nationality and citizenship, marital relations, socio-economic status and participation in the labour market, the cost of raising a child.

Keywords: childfree, childless, rejectors, affectionado, antinatalism, motherhood, family.

УДК 159.973

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ СТИГМАТИЗАЦІЇ ХВОРИХ НА ПСИХІЧНІ РОЗЛАДИ

О.Г. Малина

кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри психології
Запорізький національний університет

Малина О.Г. Психологічний аналіз проблеми стигматизації хворих на психічні розлади. У статті подано результати психологічного аналізу проблеми стигматизації хворих на психічні розлади. Розглянуто основні підходи до проблеми стигматизації як упередженого ставлення, агресивного неприйняття та соціального дистанціювання психічних хворих з намаганням обмежити їх спілкування, соціальну активність та особистісну свободу. Описано соціальні наслідки впливу стигми та аргументовано актуальність дослідження стигматизації як соціально-психологічної проблеми. Надано основні соціально-психологічні характеристики формування стигми психічних розладів, проаналізовано психологічні детермінанти та чинники формування психіатричної стигми, визначено етапи та передумови стигматизації як соціально-психологічного процесу. Розглянуто механізми самостигматизації психічно хворих у контексті закономірностей формування стигми. Підкреслено необхідність ціннісно-гуманістичної спрямованості медико-психологічної допомоги, соціально-орієнтованої підтримки і соціально-психологічного супроводу хворих із психічними розладами.

Ключові слова. Стигма, стигматизація, психічно хворі, стереотипи, дискримінація, механізми формування стигми, дестигматизація, само стигматизація психічно хворих.

Малина Е.Г. Психологический анализ проблемы стигматизации больных с психическими расстройствами.

В статье представлены результаты психологического анализа проблемы стигматизации больных с психическими расстройствами. Рассмотрены основные подходы к проблеме стигматизации как предубеждения, агрессивного неприятия и социального дистанцирования психических больных с попыткой ограничить их общение, социальную активность и личностную свободу. Описаны социальные последствия влияния стигмы и аргументирована актуальность исследования стигматизации как социально-психологической проблемы. Предоставлены основные социально-психологические характеристики стигмы психических расстройств, проанализированы психологические детерминанты и факторы формирования психиатрической стигмы, определены этапы и предпосылки стигматизации как социально-психологического процесса. Рассмотрены механизмы самостигматизации психически больных в контексте закономерностей формирования стигмы. Подчеркнута необходимость ценностно-гуманистической направленности медико-психологической помощи, социально-ориентированной поддержки и социально-психологического сопровождения больных с психическими расстройствами.

Ключевые слова. Стигма, стигматизация, психически больные, стереотипы, дискриминация, дестигматизация, механизмы формирования стигмы, самостигматизация психически больных.

Постановка проблеми. Одним з провідних напрямків програми збереження психічного здоров'я ВООЗ на даний час є проблема подолання стигматизації хворих на психічні розлади. Особливої актуальності вона набуває в умовах загострення соціальних відносин, зростання соціальної напруги, що безпосередньо впливає на формування більш жорсткої стратифікації суспільства, відповідних «захисних» стереотипів «ми – вони» та упередженого ставлення до будь-якого «інакшого». Саме психічно хворі у сучасному суспільстві виступають найбільш уразливою категорією стигматизації як негативної упередженої реакції оточуючих на факт психіатричного діагнозу та пов'язаних з цим упередженості, знецінювання, відчуження і, зрештою, дискримінації.

На даний час у суспільстві існує міф про невиліковність психічних захворювань, які розглядаються до того ж, як виключно тяжкі психотичні стани, а хворі на будь-які психічні розлади – як люди априорі соціально небезпечні, з непередбачуваною поведінкою та гострою параноїдною симптоматикою. Тому для більшості населення традиційно притаманне досить агресивне неприйняття та соціальне дистанціювання психічних хворих з намаганням обмежити їх спілкування, соціальну активність та особистісну свободу.